

Transformation

Arkitektur, stedsanalyse og praktisk projekt

Forløb: Eksempel på forløb om at skabe nye funktioner i eksisterende bygninger

Revitalisering, renovering, restaurering, ombygning, nyfortolkning – eller i ét ord, transformation af bygninger, bygningsanlæg, bydele, pladser og landskaber er et voksende arbejdsfelt for bygherrer, ingeniører og arkitekter. Efter byggeboomet i 00'erne er der fokus på den eksisterende bygningsmasse, hvor et problemfelt udgøres af døende landsbyer, forladte funktionærboliger, udtjente industriområder, lagerbygninger fra 1970erne osv. Et andet problemfelt udgøres af bygninger, der i samarbejde med kommuner er udpeget af Slots- og kulturstyrelsen som fredede eller bevaringsværdige bygninger. For begge problemfelter gælder synspunktet, at bygninger bevares bedst ved at blive brugt. Transformation handler om nye formål og nyt liv i eksisterende rammer.

Teksten beskriver et forløb i arkitektur, hvor designprocessen gennemgås i et praktisk projekt om transformation af en eksisterende bygning i lokalområdet. Stedsanalyse og teori om arkitektur som kulturarv indgår i forløbet.

Indholdsfortegnelse

Transformation.....	2
Faglige mål og kernestof	2
Elementer i designprocessen.....	3
Faktaboks om bygningsmassen i Danmark	6
Faktaboks om fredning og bygningsbevaring	7
Litteraturhenvisninger	7

Transformation

Arkitektur, stedsanalyse og praktisk projekt

Revitalisering, renovering, restaurering, ombygning, nyfortolkning – eller i ét ord, transformation af bygninger, bygningsanlæg, bydele, pladser og landskaber er et voksende arbejdsfelt for bygherrer, ingeniører og arkitekter. På arkitektskolerne i København og Aarhus er afdelinger for transformation og bygningskultur i de seneste år blevet særdeles populære. Efter byggeboomet i 0'erne er der nemlig øget fokus på den eksisterende bygningsmasse, hvor et problemfelt udgøres af døende landsbyer, et andet af forladte funktionærboliger, efterkrigstidens industriområder og lagerbygninger fra 1970erne osv. Et tredje problemfelt udgøres af bygninger, der i samarbejde med kommuner er udpeget af Slots- og kulturstyrelsen som fredede eller bevaringsværdige. For hvert problemfelt gælder synspunktet, at bygninger bevares bedst ved at blive brugt. Transformation handler om nye formål og nyt liv i eksisterende rammer.

Faglige mål og kernestof

En del af almindelsen er at forstå sig selv – i en designproces – ud fra parametrene tid, sted, kultur og samfund. Konkret dækkes stofområdet arkitektur og fysiske omgivelser ind i et forløb om transformation, der som nævnt handler om nye formål og nyt liv i eksisterende rammer. Designparametrene form og funktion står centralt i projektet.

Men hvorfor bevare fremfor at rive ned og bygge nyt? Svar på dette spørgsmål findes bl.a. i hensyn til miljø, økonomi og kulturarv – et ønske om en bæredygtig udvikling af byer og bygninger, som deles af de fleste arkitekter og byudviklere og er til stadig og praktisk-politisk diskussion og forhandling i landets kommuner. Miljø, bæredygtighed, økonomi, kulturarv er parametre således også inddrages.

Undervisningsformen er induktiv og designprocessen forstået som iterativ proces gennemføres ved, at der arbejdes med en vekselvirkning mellem research og eksperiment. Researchdelen udgøres af elevernes egne empiriske undersøgelser, bl.a. lokalplaner, bestemmelser om fredning og bygningsbevaring etc. Eksperimenterne med transformation af en konkret bygning på et bestemt sted skal ses i forlængelse af og i sammenhæng med research og analyse af sted og arkitektur.

Projektforløbet kombinere mange aspekter, bl.a.

- det anvendelsesorienterede og lokale, hvor eleverne interagerer med omgivelserne ved at indsamle data, observere dokumentere og nytænke kendte omgivelser
- fænomenologisk teori om og analyse af sted og arkitektur, hvor eleverne lærer at interagere med fysiske omgivelser, bruger kropslige erfaringer og fastholder dem ved hjælp af registrerende, målfaste tegninger
- punktnedslag i arkitekturhistorien

Det oplagt at opsøge en form for lokal samarbejdspartner. Man kan f.eks. allerede i startfasen tage kontakt med kommunens byplanlægningsudvalg, bygherre, rådgivende ingeniørfirma og arkitekttegnestue, aktiv borgergruppe eller interesseorganisation. Kommunerne har under alle omstændigheder en forpligtelse til at inddrage borgerne i lokalplaner o.l. og

vil derfor være åbne for en kontakt. *Arkitekturens dag* bruges allerede i nogle kommuner til samarbejde med skoler og gymnasier.

En anden mulighed er at samarbejde om udstilling af de færdige projekter og dermed være med til at skabe debat omkring anvendelse af eksisterende bygninger i lokalområdet.

Elementer i designprocessen

Indledende research

Der er stor sandsynlighed for, at der i lokalområdet findes bygninger eller områder, der har mistet deres oprindelige funktion, ligger ubenyttet hen eller er taget i brug til midlertidige formål. Det er også sandsynligt, at der i lokalområdet findes eksempler på bygninger, hvor kommunen eller private allerede har gennemført en form for transformation af en funktionstømt bygning, f.eks. en fabrik, lagerbygning, skole, rektorbolig eller lignende.

Man kan starte med at lade eleverne at undersøge, hvad der findes i lokalområdet af eksempler på 1) allerede transformerede bygninger og 2) bygninger, der har mistet eller er ved at miste deres oprindelige funktion. De kan tage ud og fotografere, finde oplysninger om bygningerne, undersøge lokalplanen og derefter vælge en bygning, som de ønsker at arbejde med. Det kan være den samme for hele holdet, eller grupperne kan vælge individuelt.

Alternativt kan læreren på forhånd have valgt en bestemt bygning, som holdet skal arbejde med. Også i dette tilfælde er det en god idé at lade eleverne finde oplysninger om bygning og lokalplan til en start.

Uanset hvilken model, der vælges, vil det være et plus for projektet at tage kontakt med mulige samarbejdspartnere på lokalt plan.

Stedsanalyse

Den norske arkitekt Christian Norberg-Schulz (1926-2000) har fremhævet stedets betydning for arkitekturen. Fremfor at se en bygning som et isoleret objekt, skal den altid ses i sammenhæng med omgivelserne. Arkitekturen skal tilpasses stedets karakter og tage udgangspunkt i det eksisterende rum. I sin arkitekturteori bruger han det gamle romerske udtryk *genius loci*, der betyder stedets ånd, for at understrege, at det er vigtigt, at arkitekten forsøger at finde stedets grundstemning ved at foretage en stedsanalyse som udgangspunkt.

Grupperne skal forsøge at opleve stedet med friske øjne, tage gode fotos og notere indtryk, inspireret af en fænomenologisk stedsanalyse som f.eks. denne:

Stedet:

Hvad synes I umiddelbart om stedet? Hvilke følelser får I af at være her? Virker det afgrænset eller uafgrænset? forsømt, stort eller småt, nøgent, idyllisk, naturligt, stenet? Hvordan vil stedet opleves om natten i forhold til om dagen? Hvordan vil det opleves om vinteren og om sommeren?

Kan man se, hvordan stedet har set ud oprindeligt? Hvilke positive og negative sider har stedet fra naturens side? Hvilke oprindelige elementer er bevaret? Har stedet som udgangspunkt personlighed eller charme?

Arkitektur og natur:

Hvilke elementer er tilføjet stedet? Hvilke materialer er brugt? Er der natur eller grønne elementer? Hvordan ser stedets arkitektur ud? Hænger sted og arkitektur naturligt sam-

men? Hvordan ville en transformation af den tilbygning, som I skal arbejde med ændre stedet?

Mennesket:

Hvem bruger stedet? Hvilke typer mennesker kommer her? Er det et offentligt eller et privat sted?

Bevægelse:

Hvordan kommer man til stedet? Er der mange veje, der fører dertil, og kan man benytte forskellige transportmidler?

Hvordan er bevægelsen på stedet? Sidder brugerne ned, bevæger de sig rundt på stedet, eller bruges stedet mest som gennemgang til noget andet? Er brugerne fodgængere, cyklister, bilister?

Aktivitet:

Hvilke typer aktiviteter opfordrer stedet til – sport, afslapning, leg, hygge, læring? Hvad havde arkitekter/ejere tænkt sig med stedet? Hvordan er det blevet brugt i tidsrummet op til i dag?

Kunne I selv forestille jer at bruge stedet - og i så fald til hvad?

Visioner:

Hvordan kunne stedet og bygningerne renoveres og transformeres – til hvad og for hvem?

Analyse af arkitektur og sted

Man kan ikke forestille sig en bygning, uden at den befinder sig et konkret sted, men spørgsmålet er, hvor meget betydning, der kan lægges i stedet. Skaber steder bygninger? Eller skaber bygninger steder? Det skal ikke nødvendigvis opfattes som modsætninger, snarere som yderpunkter på en fælles akse med flere punkter midt imellem.

Næste trin i processen er i forlængelse af stedsanalysen at lave en analyse af den bygning, projektet går ud på at transformere. I slutfasen suppleres denne "før-analyse" af en "efter-analyse" af gruppens transformationsforslag. Når der er fokus på forholdet mellem arkitektur og sted, giver det mening at arbejde med to principper:

- 1) Stedets ånd (genius loci)
- 2) International stil

Stedets Ånd – Genius Loci	International Stil – steds-uspecifik
Lokal egenart	Global enshed
<i>Genius loci</i> respekteres som det særlige, der opstår, når arkitektur og landskab forener sig til en helhed	Et universelt udtryk, bygningen kan placeres hvor som helst
Stedet og den lokale bygningstradition er bestemmende – stedsfølsom arkitektur	Stedet og den lokale bygningstradition er uden betydning
Ses i en helhed af flere fysiske faktorer landskab og byskab	Forenelig med industrialiseringens krav
Ses i en helhed af flere psykologiske faktorer som livsmønstre og symbolværdi	Standardisering og forenkling, "form follows funktion", "no nonsens"

Hvordan kan projektets eksisterende bygning karakteriseres i forhold til de to principper? Hvordan forholder visionen for den transformerede bygning sig til de to principper?

Overvej hvordan arkitekturen forholder sig til stedets karakter:

- 1) Visualiserer den stedets naturlige struktur i en mimetisk proces, f.eks. lave huse med græstag i klitlandskab?
- 2) Komplementerer den landskabet, f.eks. minareten i ørkenlandskabet, siloen ved havnen eller på marken?
- 3) Symboliserer den stedets kultur, normer, funktion, f.eks. bogtårnet ved Aarhus Universitet eller katedralen i byens middelalderkvarter?

Andre analysemodeller til arkitektur, se litteraturhenvisninger s.

Note: *Genius loci* og *International stil* er valgt, fordi de to principper er klare kontraster. International stil har i praksis slået igennem i det 20. århundrede, mens *genius loci* er en relevant teori, når det handler om lokal arkitektur, bevaringsværdier og den forekommer endvidere forenelig med miljøkrav. Når det gælder den transformerede bygning, er der i princippet frit valg af stilarter fra øko- til blob-arkitektur.

Idé til transformation af tilbygning til bevaringsværdig bygning i international stil (tidligere rektorbolig)

Brief

En generel formulering af et brief til transformationsprojektet kan gives af læreren ved introduktionen til projektet. Efter research, steds- og arkitekturanalyse kan et mere specifikt brief formuleres af de enkelte grupper.

Eksempel på et generelt brief: Der skal findes en ny funktion til den eksisterende bygning. Opgaven går ud på at *revitalisere* bygningen og området. *Transformationen* skal gennemføres med respekt for *genius loci*. Hvis bygningen er en del af et større anlæg (f.eks. en skole), skal der skabes en *forbindelse / overgang* herimellem, dog ikke nødvendigvis en direkte fysisk forbindelse. Bæredygtighed skal tænkes med.

Funktion: Ikke til privat brug, men åbent for flere brugere og/eller lokalområdet til en nærmere defineret form for aktivitet og liv.

Form: Fri, men i respekt for *genius loci* forstået som natur og bygninger i umiddelbar nærhed.

Note: Hvis det er en bevaringsværdig bygningen, må det ydre må kun restaureres, dvs. føres tilbage til det oprindelige udseende eller reoveres, mens funktionen og det indvendige kan revitaliseres.

Idegenerering

- Byg i Lego: Brug et begrænset antal klodser, byt hvert 5. minut klodser med sidekammeraten 1) ideer til form og 2) ideer til overgange og forbindelser mellem bygninger
- Skitsering i grupper: Ideskitser til det ydre, den arkitektoniske stil. Der skal være mange forskellige ideer, f.eks. en stil der står i kontrast til eksisterende og omgivende arkitektur og

en stil der ligger i forlængelse af det eksisterende. Leg med forskellige principper: Regulære former (kvadrat, cirkel, "Less is more") vs. irregulære former ("form follows function", subtraktion og addition, høj og lav, bred og smal, slynget og lige, rytmisk og arytmsk, lukket og åben

- Skitsering i grupper: Ideskitser til situationsplan med bygning i omgivelserne. Leg med forskellige principper, f.eks. harmoni eller kontrast, åben eller lukket, slyngede eller lige linjer etc.

- Målgruppe/brugere og funktion: 1) en runde med "hvad nu hvis huset skal bruges af..."

2) Brainpoolwriting om funktion og brugere faciliteret af læreren og 3) Når funktionen er indkredset – spørg mulige brugere

- Ideer til bæredygtighed

- Moodboard: Samling på udvalgte resultater fra processen indtil videre. Moodboardet kan være en fysisk eller elektronisk opslagstavle, der fungerer som arbejdsredskab og udvikler sig i løbet af den videre proces.

Hovedgreb

Grupperne kan tage en fælles runde med elevatortaler og feedback, inden hovedgrebet formuleres skriftligt

Målrettet proces

Skitsering, målfaste tegninger og fremstilling af 3D-model (1:50)

Skitser og målfaste tegninger af grundplan med rumfordeling. Kan evt. udelades. (1:50)

Skitser og målfaste tegninger af opstalt (1:50)

Situationsplan (f.eks. 1:500)

3D gengivelser: Vælg mellem papmodel eller sketch-up eller tegnet rejst plan evt. suppleret med frihåndsperspektivtegning

Slut af med at udstille projekterne på et relevant sted i lokalområdet, f.eks. bibliotek, borgerhus, rådhus, skolen, foreningslokaler e.l.

Faktaboks om bygningsmassen i Danmark

Restaurering, renovering, ombygning, revitalisering, nyfortolkning er forskellige typer af arkitektonisk transformation.

- Der er ca. 4 mio. bygninger i Danmark
- 2-5% af bygningsmassen gennemgår hvert år mindre forandringer som f.eks. funktions-tilpasninger, renoveringer eller ombygninger
- Ca. 9.000 bygninger fredet
- Ca. 300.000 vurderes at have bevaringsværdi
- Mange eksempler på, hvordan kommuner og private har sat nyt liv i funktionstømte industribygninger, se f.eks. http://bygningkultur2015.dk/vidensarkiv/emner_i_vidensarkivet/
- 15% af danskerne - eller ca. 800.000 - bor i landdistrikter med under 200 indbyggere pr samlet bebyggelse. 23% af danskerne - eller ca. 1,2 millioner - bor i landsbyer med op til 1000 indbyggere. Mange landsbyer kæmper med generelt forfald med tomme eller dårlige bygninger, et nedslidt bymiljø, se f.eks. <https://oim.dk/media/15174/landsbyvejledning.pdf>
- Realdania
- BBF

Faktaboks om fredning og bygningsbevaring

- Fredede bygninger har særlige arkitektoniske eller kulturhistoriske kvaliteter, der fortæller om betydningsfulde perioder i landets historie, der kan siges at have national betydning
- En fredning gælder hele bygningen, både det indre og det ydre
- De bevaringsværdige bygninger kan på samme måde fortælle om byggeskik, arkitektur og kulturhistorie, men på et regionalt eller lokalt plan
- Udpegning af bevaringsværdig gælder kun bygningens ydre
- Udpegning af en bygning som fredet eller bevaringsværdig foretages af Slots- og Kulturstyrelsen i samarbejde med kommunen
- FBB er Slots- og Kulturstyrelsens register over Fredede og Bevaringsværdige Bygninger i Danmark. Hjemmesiden består af en offentlig del, hvor alle kan søge oplysninger og en ikke-offentlig del, som kommunernes og Slots- og Kulturstyrelsen bruger til registrering og sagsbehandling.
- FBB´s hjemmeside indeholder oplysninger om landets ca. 9000 fredede bygninger og om de ca. 355.000 bevaringsværdige. Desuden indeholder FBB basisoplysninger om landets flere end 4 mio. bygninger. <https://www.kulturarv.dk/fbb/omfbb.htm>
- Realdania er en privat forening, der giver økonomisk støtte til moderne arkitektur og levende bygningsarv, aktive byrum og historiske haver <https://realdania.dk/projekter>

Litteraturhenvisninger

Artikler om aktuelle tendenser indenfor transformation:

Ifversen, Karsten R.S: *Nye arkitekter vil hellere restaurere end at bygge nyt.* In: *Politiken* 14.jan. 2015

<https://politiken.dk/kultur/arkitektur/art5560927/Nye-arkitekter-vil-hellere-restaurere-end-at-bygge-nyt>

Keiding, Martin: *Fortiden er OK.* In: *Weekendavisen* Sektion 2 (Kultur) 21. juli 2017

Lærebøger:

Bek, Jesper: *Design og arkitektur. Grundbog til c-niveau.* Lindhardt & Ringhof 2017. Analyse model til arkitektur, s.153-55.

Busk, Katrine Charlotte: *Billedkunstbogen. Form, indhold og kontekst.* Columbus, 2.udgave på Lixportalen. Kapitel 8.5 Stedet s.214-17, Kapitel 6 Arkitektur, s.130 ff.

Gehl, Jan: *Byer for mennesker.* Bogværket 2010. Kapitel 7 Værktøjskasse, s.242-55 (fænomenologisk stedsanalyse)

Kristensen, Rikke Slot: *Design B.* Nyt Teknisk Forlag 2011, Del 3 Design af fysiske omgivelser, s.179-198, Del 4 Arkitektur s.213-227 (analysemodel til arkitektur s.227)

Se desuden links til hjemmesider med ressourcerum i de to faktabokse